

KIELI AVAA TIEDON MAAILMAT

OPAS KIELITIETOISEEN OPETUKSEEN
YLÄKOULUN REAALIAINEISSA

Tukea luku- ja kirjoitustaitoa
edistäviin toimiin – hanke 2024-2025

Emmy Lampila-Fränti

Sisällysluettelo

KIELI AVAA TIEDON MAAILMAT	2
OPPAASSA KÄYTETYT KÄSITTEET	2
MITÄ ON KIELITIETOINEN OPETUS?	3
OPETTAMASI TIEDONALAN KIELESTÄ	5
OMA SUHTEESI TIEDONALAN KIELEEN	6
OPPILAIKEN TIEDONALAN KIELITAITO	7
ONKO TIEDONALAN AKATEEMISEN KIELEN OPETTAMINEN VAIKEAA?	8
SELKOKIELI VAI TIEDONALAN AKATEEMINEN KIELI?	9
KIELITIETOISET MENETELMÄT	10
VIRITTÄJÄT	10
AVAAJAT	13
SYVENTÄJÄT	15
HERÄTTÄJÄT	18
KOKOAJAT	20
IDEOITA JA POHDITTAVAA	22
LAINATAAN KEINOJA KIELTENOPETUKSESTA	23
TIEDONALAN TEKSTILAJIEN HARJOITTELU	25
KIELITIETOINEN KYSELYTEKNIikka	30
TIEDONALAN/ALOJEN AKATEEMINEN KIELI VALINNAISENA?	32
TIEDONALAN KIELEN OSAAMISEN ARVIOINTI	33
MITEN ARVIOIDA TIEDONALAN KIELEN OSAAMISTA?	34
IDEOITA ARVIOINTIIN	34
LOPUKSI	35

KIELI AVAA TIEDON MAAILMAT

OPAS KIELITIETOISEEN OPETUKSEEN YLÄKOULUN REAALIAINEISSA

OPPAASSA KÄYTETYT KÄSITTEET

- kielitietoisuus
- kielitietoinen opetus
- kielitietoiset menetelmät
- tiedonala
- tiedonalan kieli
- tiedonalan kielitaito
- tiedonalan akateeminen kieli
- tiedonalan akateeminen kielitaito

MITÄ ON KIELITIETOINEN OPETUS?

Kielellä ajatellaan – kielellä viestitään. Opetustapahtumissa tiedonalan sisältö välitetään ja viestitään kielen avulla. Puemme ilmiöt, kokemukset ja havainnot kielelliseen muotoon.

Kullekin tiedonalalle on kehittynyt oma tiedonalan kielensä, jolla on sille ominainen käsitteistö sekä tavat ilmaista alan ilmiöitä. Tiedonalan opettaja on oman tiedonalansa kielen asiantuntija, joka sisältöjen lisäksi opettaa oppilailleen myös **tiedonalansa kielitaidon**. Mitä monipuolisemman tiedonalan kielitaidon oppilaat saavuttavat, sitä paremmin he pystyvät ymmärtämään ja jäsentämään tiedonalan sisältöjä.

Tiedonalan kielitaidon kehittyessä oppilaat harjaantuvat tuottamaan tiedonalan kieltä; kirjoittamaan ja puhumaan alan käsitteitä ja ilmaisuja käyttäen. He oppivat erottamaan arkikielen tiedonalan kielestä sekä tuntemaan tiedonalan erilaisia tekstilajeja.

Kielitietoisessa opetuksessa lähtökohtana on, että opettaja kiinnittää huomiota sisältöjen opetuksen lisäksi myös siihen, **miten hän opettaa tiedonalan kielitaitoa**. Tukevatko opetusmenetelmät ja -tavat parhaalla mahdollisella tavalla myös tiedonalan kielen opettamista?

Opettajan on tärkeää reflektoida omaa suhdettaan tiedonalansa kielen sekä sitä, miten hän käyttää tiedonalan kielitaitoaan ja välittää sitä eteenpäin. Tavoitteena on, että tiedonalan kielitaidon opettaminen tapahtuu yhdessä sisältöjen opettamisen kanssa, eikä ole siitä erillinen menetelmäkokonaisuus.

Parhaimmillaan kielitietoinen opetus on eräänlainen läpivalaiseva ajattelu- ja toimintatapa.

Kielitietoinen opetus on yksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden keskeisistä periaatteista. Kielitietoinen opetus tukee laaja-alaisen osaamisen tavoitteita, erityisesti L1 *Ajattelu ja oppimaan oppiminen* sekä L2 *Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu*.

Tämän oppaan tarkoituksena on antaa ideoita ja ehdotuksia kohti kielitietoisempaa opetusta yläkoulun reaaliaineissa. Menetelmistä voi poimia omaan opetukseen soveltuvia tehtäviä ja lähteä niitä kokeilemaan, sellaisenaan tai varioiden. Oleellista on pysähtyä ajattelemaan, mikä omassa opetuksessa edistää oppilaiden tiedonalan kielitaitoa. Mitkä opetustavat herättävät parhaiten oppilaiden valmiudet tiedonalan kielitaidon kehittämiseen?

Kielitietoinen opetus vahvistaa osallisuutta varmistamalla, että oppilaat ymmärtävät oppiaineiden käsitteet ja ilmaisevat sekä pystyvät käyttämään niitä omassa ajattelussaan ja viestinnässään. Tämä lisää heidän mahdollisuuksiaan osallistua keskusteluun, ilmaista omia näkemyksiään ja rakentaa tietoa yhdessä muiden kanssa, mikä tukee yhdenvertaisuutta ja oppimisen saavutettavuutta.

Jotta oppilailla on mahdollista hallita tiedonalan sisältöjä ja saada valmiudet jatko-opintoihin etenemiseen, heillä on oltava riittävä osaaminen tiedonalan akateemisen kielen ymmärtämisestä ja tuottamisesta.

Tiedonalojen kielitaito avaa tiedon maailmat ja antaa mahdollisuuden etenemiseen osaamisen tiellä. Kielitietoisuus tarkoittaa ymmärrystä kielen merkityksestä oppimisessa ja keinoja vahvistaa oppilaiden kielellistä osaamista kaikissa oppiaineissa

**KIELITIETOISUUS TARKOITTAÄ TIETOISUUTTA KIELEN MERKITYKSESTÄ
OPPIMISESSA JA VUOROVAIKUTKSESSA SEKÄ AKTIIVISIA KEINOJA
VAHVISTAA OPPILAIKEN KIELELLISTÄ OSAAMISTA KAIKISSA OPPIAINEISSA.**

OPETTAMASI TIEDONALAN KIELESTÄ

- Mikä on tyypillistä opettamasi tiedonalan kielelle? Millaisia käsitteitä, sanastoa ja rakenteita siihen kuuluu?
- Mitkä ovat tiedonalan kielen selkeimmät tunnusmerkit? Voitko nimetä esimerkkejä (esim. termistö, lauserakenteet, tekstin organisointi)?
- Missä tiedonalan kieltä käytetään myös arjen tilanteissa? Miten ja milloin? Eroavatko merkitykset arjessa ja akateemisessa kontekstissa?
- Mitkä ovat ne kielelliset taidot, joita juuri tähän tiedonalan kieleen tarvitaan?
- Minkälainen on tiedonalasasi akateemisen ja arkikielen suhde? Ovatko erot akateemisen ja arjen kielen välillä suuret? Onko siirtymä näiden välillä helppo vai haastava?
- Mitkä ovat ne tilanteet ja paikat, joissa ihmiset kohtaavat tiedonalasasi kieltä? Onko käyttö pääosin kirjallista, suullista vai visuaalista?

OMA SUHTEESI TIEDONALAN KIELEEN

- Miten itse käytät tiedonasi kieltä? Käytätkö sujuvasti sen akateemista kieltä? Millaisissa tilanteissa käytät akateemista kieltä ja millaisissa arkikieltä?
- Miten selittäisit tiedonalan akateemisen kielen ja arkikielen eron? Miten itse koet siirtymän näiden välillä?
- Mikä on itsellesi luontevin tapa käyttää tiedonasi kieltä? Miten ja minkälaisilta tiedonasi kielen käyttäjiltä olet oman tiedonalan kielitaitosi oppinut ja omaksunut?
- Minkälaisia tunteita tiedonasi kieli herättää sinussa? Onko se helppoa vai haastavaa?
- Onko jokin osa-alue (esim. termistö, tekstilajit) sinulle erityisen vaikea tai mieluisa?
- Miten oma kielitaitosi on muuttunut ajan myötä?
- Onko sinulla esikuvia tai malleja, jotka ovat vaikuttaneet kielenkäyttöösi?
- Miten pidät yllä ja rikastat omaa tiedonalan kielitaitoasi? Onko sinulla tietoisia strategioita?
- Minkälaisin keinoin haluat välittää tiedonasi kieltä oppilaillesi? Mikä tuntuu mieluaisalta ja luontevalta, mikä taas on vaikeaa?

OPPILAIDEN TIEDONALAN KIELITAITO

- Miten saat tietoa oppilaiden ajattelusta ja tiedonalan kielen hallinnasta? Millaisia menetelmiä tai tehtäviä käytät (esim. keskustelu, kirjoitustehtävät, havainnointi)?
- Missä yhteydessä ja miten oppilaasi kohtaavat tiedonalan kieltä muualla kuin opetustilanteissa? Voitko hyödyntää näitä konteksteja opetuksessa?
- Miten ja missä oppilas on jo mahdollisesti käyttänyt tiedonalan kieltä? Onko käyttö ollut suullista, kirjallista vai multimodaalista?
- Miten oppilaan aiempia kokemuksia ja jo saavutettua tiedonalan kielitaito voisi hyödyntää? Miten tunnistat nämä kokemukset?
- Mitkä ovat ne kielelliset taidot, joita oppilaat tarvitsevat juuri tämän tiedonalan kielen hallinnassa? Onko kyse sanastosta, tekstilajeista, argumentoinnista, vai jostain muusta?
- Minkälaista tiedonalan kielitaitoa oppilaat tarvitsevat tavoitellut osaamisen tasot saavuttaakseen? Millaisia esimerkkejä osaamisen tasoista on?
- Miten ja minkälaisissa tilanteissa havaitset oppilaiden haasteet tiedonalan kielen hallinnassa? Miten haasteet ilmenevät? Onko haaste sanastossa, rakenteissa, tekstin ymmärtämisessä vai tuottamisessa?
- Miten voit saada tietoa oppilaiden kielellisestä ajattelusta ja tiedonalan kielen oppimisen prosessoinnista? Minkälaiset tehtävät tai kysymykset voivat paljastaa tämän ajattelun?

ONKO TIEDONALAN AKATEEMISEN KIELEN OPETTAMINEN VAIKEAA?

Tiedonalan akateemisen kielen opettaminen saattaa kuulostaa vaativalta yläkoulun nopeatempoisessa arjessa. Tiedonalan kielitaidon opettaminen tarjoaa kuitenkin myös mahdollisuuden rentoutumiseen ja vaikka hauskanpitoon. Kielen monet tasot kulkevat vitseistä juhlapuheisiin ja tätä opettaja voi tiedonalan kielitaitonsa puitteissa joustavasti hyödyntää. Huumori kulkee usein kielellisten monimerkityksellisyyksien ja väärinymmärrysten kautta. Uusi käsite luo huvittavia mielleyhtymiä tai eroaa arkikielen käyttötarkoituksesta. Tällaisia hauskoja mielleyhtymiä voi opetuksessa hyödyntää, ja ne myös auttavat tehokkaasti asioiden mieleen painamisessa.

Kielitietoisten menetelmien käyttö tuo vaihtelua oppituntiin: ne voivat virkistää väsynyttä luokkaa tai rauhoittaa levotonta. Kieli on kaikkien yhteistä omaisuutta, ja jokaisella on siihen pääsy, kun tuemme toisiamme käyttämään kieltä monipuolisesti ja rikkaasti. Kielitietoisessa opetuksessa siirrytään ajatuksesta pelkästä tuntiaktiivisuudesta kohti tiedonalan kielen tuottamisen mahdollistamista. Tämä tarkoittaa, että opettajan kysymykset ja tehtävät muotoillaan niin, että ne ohjaavat oppilasta käyttämään kokonaisia lauseita ja rakentamaan pidempiä ajatuksia. Yhden sanan vastaukset eivät riitä, sillä tavoitteena on rohkaista oppilasta käyttämään tiedonalan käsitteitä ja rakenteita aktiivisesti. Näin kieli muuttuu oppimisen välineestä sen ytimeksi.

Kielitietoisessa opetuksessa suurin haaste on näkökulman muutos pelkästä sisältöön keskittymisestä sisältö- ja kielikeskeisyyteen. Tämä voi vaatia opettajalta uudenlaisia ajattelutapoja ja toimintamalleja, mutta avaa samalla valtavasti mahdollisuuksia oppilaiden ajattelun ja osaamisen kehittämiseen.

SELKOKIELI VAI TIEDONALAN AKATEEMINEN KIELI?

Kielitietoinen opetus ei tarkoita selkokieltä. Selkokielellä on toki paikkansa ja se on yksi kielellisen viestinnän taso ja keino. Kielitieteisessä opetuksessa kieltä ei pyritä helpottamaan, vaan nimenomaan käytetään arkikieltä moniulotteisempaa ja haastavampaa kieltä. Ajatus on sama kuin urheilussa: osaamisvalmiuksia tulee haastaa, harjoittaa ja pyrkiä parempiin suorituksiin. Helpottamalla ei päästä seuraavalle tasolle eikä synny uudenlaista osaamista. Urheilussakin suorituskyvyn parantaminen vaatii ponnistelua ja vaihua. Akateemisen kielen oppimiseen pätevät saman lainalaisuudet.

Selkokieli ja akateeminen kieli eivät kuitenkaan ole toistensa vastakohtia, vaan ne täydentävät toisiaan. Selkokieli toimii tukena silloin, kun oppilas tarvitsee apua perusajatusten ymmärtämisessä. Tavoitteena on kuitenkin akateemisen kielen hallinta, sillä se mahdollistaa käsitteiden syvällisen oppimisen, argumentoinnin ja jatko-opintoihin valmistautumisen. Opettajan tehtävä on hyödyntää luontevasti näitä kumpaakin. Hän käyttää selkokieltä ymmärtämisen tukena ja samalla rohkeasti haastaa oppilaita akateemisen kielen omaksumiseen.

Selkokieli vs. Akateeminen kieli

Miksi molempia tarvitaan?

Selkokieli tukee ymmärtämistä, akateeminen kieli mahdollistaa tiedon rakentamisen. Opettajan tehtävä on tasapainottaa näiden käyttöä oppimisen eri vaiheissa.

Selkokieli	Akateeminen kieli
Tavoite: ymmärtää asia ja antaa oikea vastaus	Tavoite: hallita ja tuottaa tiedonalan kieltä kokonaisvaltaisesti
Käyttö: tukee perusajatusten hahmottamista	Käyttö: käsitteiden, rakenteiden ja tekstilajien hallinta
Piirteet: yksinkertainen sanasto, lyhyet lauseet, selkeä rakenne	Piirteet: täsmällinen sanasto, monipuoliset rakenteet, abstraktit
Hyöty: madaltaa kynnystä osallistua	Hyöty: valmistaa jatko-opintoihin ja tiedon jakamiseen

KIELITIETOISET MENETELMÄT

Seuraavaksi oppaassa on erilaisia malleja ja ideoita kielitietoisiksi opetusmenetelmiksi. Menetelmät on jaettu viiteen osioon, josta löydät oppitunnin eri vaiheisiin ja rakenteeseen soveltuvia tehtäviä. Tehtävät on tarkoitettu käytettäväksi siten, että niistä voi poimia omaan opettamistapaan sopivat ja soveltaa haluamallaan tavalla.

TEHTÄVÄT ON JAOTELTU RYHMIIN:

- VIRITTÄJÄT
- AVAAJAT
- SYVENTÄJÄT
- HERÄTTÄJÄT
- KOKOAJAT

VIRITTÄJÄT

Virittäjät sopivat tunnin alkuun esimerkiksi, kun lähdetään tutustumaan uuteen teemakokonaisuuteen. Uutta tietoa lähdetään rakentamaan sanojen ja käsiteiden kautta. Aiheeseen liittyvät tiedonalan sanat ja käsitteet toimivat johdattajina tulevaan aiheeseen. Ne herättävät oppilaiden jo olemassa olevaa tietoa aiheesta ja antavat merkkejä ja tietoa siitä, mitä asia pitää sisällään. Niitä voi ajatella myös kuin karttamerkintöinä, jotka antavat vihjeitä siitä, minkälaisessa tiedon maastossa nyt liikutaan.

Käsitteiden avulla oppilaat hahmottavat, mistä on kyse ja

tunnistavat, mitä ehkä jo tietävät asiasta. Samalla voidaan tarkentaa, mitä sanat ja käsitteet tarkoittavat juuri tässä kontekstissa, sekä keskustella niistä ja oikaista mahdollisia väärinkäsityksiä tai sivuraitteille menneitä päättelyketjuja.

Virittäjät antavat opettajalle tietoa siitä, mitä oppilaat jo tietävät ja mitkä sanat ovat heille tuntemattomia tai vaikeita. Ne antavat mahdollisuuden arvioida ja kertoa, mitä sanalla tai käsitteellä juuri tässä yhteydessä tarkoitetaan. Tehtävien tarkoitus on luoda kiinnostavat ja turvalliset suuntamerkit uudelle oppimisen maastolle. Parhaimmillaan ne herättävät uteliaisuutta ja innostusta.

TAVOITE: luoda kiinnostus, aktivoida aiempi tieto, ankkuroida käsitteet

- Valmistavat oppilaat kognitiivisesti ja kielellisesti uuteen aiheeseen.
- Opiskelijat tuovat näkyväksi omat käsityksensä ja miellelyhtymänsä aihepiiriin sanoista ja käsitteistä.
- Kytetään sanojen ja käsitysten merkitykset jo olemassa olevaan tietoon
- Hyödynnetään myös eri kielitaustoja
- Herätetään uteliaisuus: minne nämä käsitteet meitä johdattavat?

TEHTÄVÄT

❖ Kolme – viisi keskeistä sanaa/ käsitettä

Opettaja kirjoittaa taululle 3–5 aihepiiriin kuuluvaa keskeistä käsitettä.

Oppilaat saavat

- kertoa omin sanoin, mitä sanat ja käsitteet tarkoittavat
- kertoa miellelyhtymiään sanoista -mihin ollaan menossa
- kertoa/arvata, mistä tunnin teemassa on kysymys

→ Sovelluksia

- oppilaat kirjoittavat vihkoon omat selityksensä siitä, mitä käsitteet tarkoittavat ja avaavat ne parin kanssa. Pareittain kerrotaan koko ryhmälle, miten he ymmärtävät sanat ja käsitteet.
- oppilaat keskusteleval parin kanssa, mistä annettujen sanojen ja käsitteiden pohjalta arvelevat tunnilla olevan kysymys. Vastaukset kerrotaan ryhmälle.
- oppilaat etsivät sanoille ja käsitteille vastineet omasta äidinkielestään.

❖ Mistä on kysymys?

Opettaja valitsee sanan/käsitteen esimerkiksi *vallankumous*, *fotosynteesi* tai *verenkierto*. Oppilaiden tulee kirjoittaa vihkoon kolme lausetta, joihin sana sopii. Lauseet käydään läpi ensin parin kanssa, sitten opettaja kyselee. Lauseet voidaan ottaa uudelleen esiin tunnin loputtua ja katsoa, onko ajatus niiden suhteen muuttunut. Minkälaiset lauseet tunnin loputtua samoista sanoista ja käsitteistä syntyisi?

❖ Sanojen/käsitteiden vastinpareja

Kun jatketaan aiemman käsitellyn aiheen parissa, voidaan herätellä muistia tuomalla edellisen tunnin käsitteistöä esiin. Opettaja kirjoittaa 3–5 sanaa/käsitettä taululle. Etsitään sanoille ja käsitteille vastakohtia tai erilaista näkökulmaa edustavia sanoja / vastinparisanoja. Keskustellaan sanoista.

❖ Sanat kuvasta

Opettaja näyttää tunnin aihepiiriin liittyvää kuvaa. Mitä siinä tapahtuu? Missä tilanteessa siinä oleva henkilö on (esim. historia) tai jotakin ilmiötä (luonnontieteet). Oppilaiden tulee kertoa, mitä sanoja ja käsitteitä heistä kuvaan liittyy.

→ Sovellukset:

- Opettaja näyttää kuvan tunnin teemaan liittyen. Oppilaat kertovat kuvasta ja etsivät siitä elementtejä, joiden kautta arvelevat, mitä tunnilla käsitellään. Lopulta opettaja kertoo sanat ja käsitteet, jotka hän kuvaan liittää. Keskustellaan, miksi näin on ja miten oppilaiden tuomat sanat ja käsitteet kuuluvat tai eivät kuulu aiheeseen. Voidaan tehdä sanoista mindmap.
- kuva-sanabingo. Mitkä sanat osuvat oikeaan? Bingoruudukolla tai vastaavalla on sanoja, joista vain osa liittyy kuvaan ja teemaan.
- kuvan rinnalle opettaja on kirjoittanut 3-5 keskeisen sanan ja käsitteen alku- ja loppukirjaimen, sekä puuttuvien kirjainten määrän tyyliin S-----M-A (siirtomaa) tai A—U-R-----S (alkuräjähdyks).

AVAAJAT

Kun päivän teema on käsitelty ensimmäisen kerran, lähdetään juurruttamaan siihen liittyviä käsitteitä syvemmin ilmiöön. Tavoitteena on tehdä aiheeseen liittyvästä sanastosta, käsitteistöstä ja kielestä sujuvaa ja harjaannuttaa niiden käyttöä sekä syventää käsitteiden ymmärrystä kontekstissaan. Lähdetään harjoittelemaan aiheeseen liittyvän tiedonalan kielen käyttämistä ja tuottamista.

TAVOITE: rakentaa yhteistä kieltä ja ymmärrystä käsitteiden suhteista. Luoda yhteinen tiedonalan kieli teemasta.

- Käsitteiden kielentäminen ja semanttisten suhteiden avaaminen
- Aikajana, käsitekartat, käsiteketjut ja sanaparien vertailut
- Kielen funktiot: miten sanoilla ja tekstillä kuvataan todellisia ilmiöitä. Mikä on ilmiön ja sanan/käsitteen suhde?

❖ **Arkikieli- tiedonalan kielen käännökset**

Oppilas lukee itsekseen oppikirjan tekstin ja selittää sen sitten arki- kielellä parilleen. Versio 2: Oppilas lukee oppikirjan tekstin ja kertoo sen sitten mahdollisimman paljon tiedonalan kieltä käyttäen paril- leen.

❖ **Erityiset merkitykset**

Keskustellaan siitä, mitä erityisiä merkityksiä tiedonalan sanoilla ja käsitteillä on juuri kyseisellä tiedonalalla. Missä muissa yhteyksissä näitä sanoja ja käsitteitä käytetään? Käyttävätkö oppilaat niitä muissa yhteyksissä -miten, miksi? Miksi sama sana tai käsite esiin- tyy erilaisissa yhteyksissä?

❖ **Verbisillat**

Opettaja kirjoittaa tiedonalan kieltä käyttäen taululle/ näyttää lau- seita, joista puuttuu verbi. Tyyliin: Vallankumous ____ yhteiskun- taa. Tai Atomien liike _____kappaletta. Tai Tuulienergia voidaan _____ energiantuottajaksi kotitalouksille. Oppilaat ehdottavat soveltuvaa verbiä. Mitä teonsanoja/ verbejä sanoihin ja käsitteisiin kytkeytyy? Miksi? Mitä verbejä on luonnollista kyseisissä yhteyk- sissä käyttää?

❖ **Käsiteperheet**

Pohditaan tiedonalan sanojen ja käsitteiden erilaisia muotoja. Esim demokratia/ demokraattinen/ epädemokraattinen/ demo- kraatti tai energia/energinen/energiaintensiivinen/ energiatehokas jne.

❖ **Hierarkiat**

Luodaan sanoista ja käsitteistä hierarkkisia kuvioita tai muuten hahmotellaan kuvallisesti, miten ne liittyvät toisiinsa ja minkälai- sessa suhteessa ne ovat toisiinsa.

❖ **Sanojen paino**

Pohditaan, miten sanoilla ja vivahteilla voidaan tuoda esille

näkökulmia, arvoja ja mielipiteitä. Miten sanoma värittyy ja muuttuu, kun käytetään erilaisia sanoja?

Tai: minkälaista on epäeksakti kieli? Milloin käytetään erilaisia rekistereitä ja tyylejä? Mistä voi tietää, mikä sana on kohtelias ja soveltuva missäkin yhteydessä? (esim. pamaus-räjähdys / viinapähde/ rötösherra-korruptoitunut poliitikko).

❖ Eri rekistereissä

Valitaan joku tietty teksti/ ilmiö/asia. Pohditaan, miten eri henkilöt erilaisissa tilanteissa kertoisivat asiasta tai selittäisivät sen? Mikä on neutraalia, asiallista tiedonalan kieltä? Mistä tietää, että esimerkiksi huumori tai liian värikäs kuvakieli ei sovi tilanteeseen?

→ Sovellus

- Miten 5-vuotias selittäisi tämän asian? Miten sensaatiolehden toimittaja kertoisi tästä? Minkälaista kieltä käyttäisit, jos sinun pitäisi kertoa tästä tv:n tiedeohjelmassa tai uutisissa? Miten kuvaisit asian, jos tavoitteenasi olisi hauskuuttaa kuulijoitasi? Minkälaisen sanaston ja kielen keinot valitset?
- olet kesätyöpaikan työhaastattelussa. Sinua pyydetään selittämään tietty ilmiö/asia. Millä tavalla kertoisit sen?

SYVENTÄJÄT

Syventäjien avulla sukelletaan tiedonalan akateemisen kielen maailmaan. Vahvistetaan käsitteellistä ymmärrystä ja vahvistetaan ajattelun kielentämistä tiedonalan kielelle. Vakiinnutetaan tiedonalan akateemisen kielen käyttöä.

TAVOITE: harjaannutetaan tiedonalan akateemisen kielen osaamista.

- Akateemisen kielen käytön harjoittelu: väittämien perustelu, käsitteiden soveltaminen uuteen kontekstiin.
- Aiheeseen liittyvien uusien sanojen ja käsitteiden etsiminen.

- Tutkimuksellisuus, kohdentaminen.

TEHTÄVÄT

❖ Tuotetaan tiedonalan kieltä

Opettaja jakaa oppilaille lyhyen tekstin tietystä teemasta sekä joukon sanoja ja käsitteitä. Oppilaiden tulee kirjoittaa teksti uudelleen ja sijoittaa sinne uudet käsitteet tavoitellen akateemista tekstityyliä.

→ Sovellukset:

Opettaja näyttää oppilaille kuvan sekä joukon (haasteellisempia) käsitteitä. Oppilaiden tulee kirjoittaa lyhyt teksti itsenäisesti tai pareittain käyttäen annettuja käsitteitä. Tekstit luetaan ja niistä keskustellaan.

Opettaja jakaa (tai näyttää erikseen) oppilaille eri kuvia joistakin aiheeseen liittyvistä ilmiöistä ja asioista. Työskennellään pareittain. Pari ei saa nähdä toisen kuvaa. Kumpikin kirjoittaa akateemisen tekstin kuvasta. Ne luetaan parille. Parit arvioivat toistensa tekstiä ja sen osuvuutta.

Opettaja näyttää (kemian tai fysiikan) kaavaa. Oppilaiden tulee kirjoittaa auki tiedonalan kielellä mitä ilmiötä kaavalla kuvataan.

Opettaja näyttää (historian) karttakuvaa. Oppilaiden tulee kirjoittaa tiedonalan kielellä, mitä tapahtumaa kartta kuvaa.

❖ Harjoitellaan asiantuntijuutta

Opettaja antaa aiheen, josta oppilaat tekevät lyhyen videon, jossa kertovat tiedonalaan liittyvästä ilmiöstä suullisesti. Tähän voidaan luoda kuvitteellinen tilanne, esimerkiksi

seminaariesitys, asiantuntijalausunto, A-studio...

- ❖ videoista voi koostaa myös 'leffatunnin', jossa kaikki videot katsotaan yhdessä läpi.

❖ Harjoitellaan argumentointia

Opettaja esittää jonkun tiedonalaan liittyvän faktan tai väitteen. Esim: *Alkuperäisasukkaat kohtasivat epädemokraattista kohtelua / Kolonisaatio tuhosi alkuperäisväestön autonomian / Nykyiset lämmitysjärjestelmät ovat energiatehokkaita ja ympäristöystävällisiä.* Oppilaiden tulee esittää vastaväitteitä tai vahvistaa väite/ argumentoida akateemista kieltä käyttäen.

- ❖ variaatio: rohkeimmat voivat tulla luokan eteen demonstroimaan väittelyä valitusta teemasta, tiedonalan kieltä käyttäen.

❖ Pohditaan, miten kieli arvottaa asioita

Mikä on tiedonalan korrektia, neutraalia kieltä? Missä tiedonalassa kulkevat korrektin ja neutraalin ilmaisun rajat ja milloin kielestä tulee värittyä ja sen näkökulma kapenee?

- Minkälainen kielenkäyttö ei ole korrektia esimerkiksi historiassa? Minkälaisia vaikutelmia tietynlaiset ilmaisut antavat puhujasta? Mikä on turvallista kielenkäyttöä tässä tieteenalassa? Miten käsitykset korrektista kielenkäytöstä ovat muuttuneet ajan myötä tällä tiedonalalla?
- Mistä tunnistetaan, että puhuja kertoo henkilökohtaisista mielipiteistään? Entä minkälaisesta kielenkäytöstä tällä tiedonalalla tunnistetaan, että puhuja pyrkii neutraaliin ilmaisuun? Voiko historiassa käyttää kuvailua, adjektiiveja ja voimakkaita verbejä?
- Miten viesti muuttuu, kun sana muutetaan neutraalista esimerkiksi kuvailevampaan?

Esim: Valloittajat siirtyivät sisämaahan. / Valloittajat rynnivät sisämaahan.

Valloittavat ottivat haltuunsa alueita. / Valloittajat anastivat alueita.

Isännät kohtelivat orjia epätasa-arvoisesti. / Isännät kohtelivat orjia armottomasti.

Alkuperäisväestön resursseja hyödynnettiin. / Alkuperäisväestöä sorrettiin.

❖ **Mustavalkoinen ilmaisu**

Pohditaan, mitä tarkoittaa mustavalkoinen ilmaisu esimerkiksi historian kontekstissa. Mitä käytetty kieli kertoo puhujasta/ kirjoittajasta? Miten sanoista voi tulla epäkohteliaita? Miten kielellä tehdään politiikkaa ja ajetaan omia asioita?

❖ harjoitellaan ilmaisemaan tietty asia neutraalisti ja sitten painokkaasti. Etsitään kielellisiä tekijöitä, jotka tekevät eron.

❖ **Kirjoitetaan tiedote**

Opettaja valitsee aiheen, josta oppilaat kirjoittavat tiedotteen eri näkökulmaa käyttäen ja eri intressipiireille. Miten kirjoitetaan esimerkiksi tiedote/uutinen jostakin tapahtumasta yleiseen aikakauslehteen? Entä miten kirjoitetaan samasta aiheesta tiedote sisäpiirille? Miten kielellisiä keinoja käyttäen asiasta saadaan haluttu reaktio? Pohditaan tiedonalan kieltä vallankäytön välineenä ja poliittisissa tarkoituksissa (ilmastonmuutos, historia...)

HERÄTTÄJÄT

Herättäjien tarkoituksena on nopea rytminmuutos ja nosto esimerkiksi kirjoitustehtäviin syventymisen jälkeen. Tarkoituksena on virkistää ja muuttaa tiedonalan kielen käsittelyä aikaisemmasta

poikkeavalle tasolle. Muisti rakastaa vaihtelua ja sitä, kun harjoitellut asiat tulevatkin käsittelyyn uudella kulmalla.

Tavoite: kohottaa kiinnostusta, ottaa sisältöön leikkisä tai luova ote. Muuttaa näkökulmaa ja käsittelytapaa. Samalla treenataan tiedonalan kielen käyttöä uusilla tavoilla.

- Ravistellaan! Katsotaan boksen ulkopuolelta käsiteltyjä asioita.
- Pelejä, leikkejä. Toimii muistiin juurruttajana, kun tarkastellaan jo opittua uudesta näkökulmasta.

TEHTÄVÄT:

❖ Väite vai fakta

Opettaja esittää jonkun aihepiiriin liittyvän lauseen. Oppilaiden tulee reagoida käyttämälle tiedonalan kieltä ja tyyllilajin mukaan. Onko opettajan lausuma väite, mielipide vai toteamus? Millä tyyllillä vastataan? Oppilaita voi pyytää myös vastaamaan täysin vastakkaisella tyyllillä.

Versio:

Opettaja sanoo jonkun mielipiteen, väitteen tai faktan erilaisilla kielen tyyleillä ja tasoilla, esimerkiksi väritynyttä tai neutraalia kieltä käyttäen.

❖ Aukko tekstissä

Opettaja tuo esiin jonkun tekstin, josta on peitetty sanoja. Sanat ovat käsiteltävän aiheen keskeisiä termejä ja käsitteitä. Oppilaat arvaavat, mikä puuttuu.

❖ Synonyymihaku

Etsitään sanapareja arkikielisten ilmaisujen ja tiedonalan vaikeampien, esimerkiksi vieraskielisten sanojen kanssa

❖ Vie lause loppuun

Aukko tekstissä- tehtävän muunnos. Opettaja näyttää lauseita, joista on peitetty loppuosa tai vastaavasti alkuosa. Oppilaiden tulee kertoa, miten lause päättyy (tai alkaa). Sekä arkikieliset että akateemiset versiot on sallittuja! Haetaan kielen eri tyylylitasoista vastinparit.

❖ **Pikadebatti**

Opettaja ohjeistaa oppilaat pitämään pieniä pikadebatteja valitusta aiheista ja antaa kolme termiä, joiden ympärille debatti tulee rakentaa. Tyyli on vapaa.

❖ Sovelletaan perinteisiä leikkejä

- ➔ opettaja näyttää muille oppilaille sanan, jota heidän tulee kuvailla ilman että sanovat itse sanaa. Yksi oppilas päättelee, mistä on kysymys.
- ➔ aiheen termejä on lapuilla kulhossa tms. Oppilaat ottavat jokainen yhden. He asettavat sanansa/käsitteensä opettajan taululle piirtämälle vaikeusakselille: toiseen päähän helpot, ja toista päätä kohti vaikeat. Keskustellaan lopputuloksesta: ovatko kaikki samaa mieltä. Samalla saadaan ryhmiteltyä jo tutut sanat omaksi ryhmäkseen ja vielä harjoittelua vaativat sanat toiseksi ryhmäksi. Jatkossa voidaan keskittyä vaikeampien sanojen ja käsitteiden harjaannuttamiseen.

KOKOAJAT

Kokoajien tarkoituksena on koota ja kiteyttää tunnin keskeinen sisältö ja ankkuroida muistijälkiä. Muistijälkiankkurit voivat olla keskeisiä käsitteitä, lauseita tai esimerkiksi oppikirjan tärkeä kappale.

Tavoite: tuoda esiin, mikä oli tänään oleellisinta.

Jättää vahvat muistijäljet.

TEHTÄVÄT:

❖ **Tunnin kiteytys**

Opettaja pyytää oppilaita yhdellä lauseella kiteyttämään tunnin keskeisimmän sisällön. Muotoillaan yhdessä lopullinen lause, joka jätetään 'muistolauseeksi' tunnista.

❖ **Sanapilvi**

Kerätään tunnin aikana mieleen jääneet sanat ja käsitteet sanapilveksi taululle. Opettaja kirjaa tai oppilaat saavat itse tulla kirjoittamaan heille keskeisen sanan. Arvioidaan yhdessä, minkälaiseksi sanapilvi muodostui; mitä sanaa tuli esimerkiksi eniten.

❖ **Vaikeiden sanojen kertaus**

Kerrataan vaikeimmat sanat yhdessä, esimerkiksi ääneen lukien.

❖ **Tekstin kuuleminen**

Opettaja lukee esim. oppikirjasta ääneen tunnin keskeisimmän sisällön.

❖ **Muistisääntöjä**

Opettaja kirjoittaa taululle tunnin keskeiset asiat tai käsitteet. Kehsitään yhdessä muistisääntöjä niiden mieleen painamiseksi.

❖ **Tulevaisuuden muistelu**

Tehdään ajatusleikki: kymmenen vuoden kuluttua juuri tämä oppitunti pulpahtaa oppilaiden mieleen. Mitä he tästä tunnista muistavat? Kerrotaan vastauksia. Opettaja kertoo lopuksi jonkun myönteisen asian, jonka hän tulee kymmenen vuoden kuluttua muistamaan tästä tunnista.

Esim: *Kymmenen vuoden kuluttua mieleeni muistuu se, miten Paavo näytti, kuinka paperiarkki kohdistaa pöytään yhden pascalin suuruisen paineen. Tämä jää oppilaille 'muistolauseeksi' oppitunnista.*

❖ **Keräily sanat/ keräilylauseet**

Opettaja on laittanut lapuille tunnilla käsiteltyjä sanoja ja käsitteitä tai kokonaisia lauseita. Jokainen oppilas nostaa laatikosta itselleen yhden ja sanoo sen ääneen, ennen kuin lähtee luokasta. Tämä sana tai asia jää 'keräilysanaksi/ keräilyasiaksi'. Seuraavan tunnin alussa opettaja voi kysellä, minkä sanan tai asian he olivat saaneet ja muistavatko vielä sen. Vaikka oppilaat eivät muistaisikaan sanaa, aiempi oppimistilanne palautuu heidän mieleensä.

IDEOITA JA POHDITTAVAA

Ohessa muutamia ajatuksia kielitietoisuuden vahvistamisessa opetuksessa.

OPETTAJA LUKEE ÄÄNEEN

Ääneen lukemisen kuuntelu herättää ihmisen aivoissa myönteisiä tunteita ja vastavuoroisuuden kokemuksen. Lukemisen kuuntelu on yleensä miellyttävää ihan kaikenikäisille. Myös yläkoulun oppilaat hyötyvät ääneen lukemisesta.

Opettajan sujuvaa lukemista ja harjaantunutta ääntä on miellyttävä kuunnella. Esimerkiksi tunnin lopussa opettaja voi lukea 1-3 kappaletta kirjasta ääneen. Oman opettajan ääni on turvallinen ja painaa opiskelijoiden mieliin parhaimmillaan mieluisan muistijäljen. On tärkeää, että oppilaat kuulevat mahdollisimman kokonaisia lauseita ja pidempiä asiakokonaisuuksia.

OPPILAAT LUKEVAT ÄÄNEEN/HILJAINEN LUOKKA

Entä jos luokka on hiljainen ja oppilaita on vaikea saada puhumaan? Yhdessä ääneen lukeminen voi tuntua vanhanaikaiselta, mutta on hyödyllistä. Oppilaiden on tärkeää kuulla itsensä puhuvan tiedonalan kielellä, vaikka olisivatkin arkoja sitä itsenäisesti tuottamaan. On hyvä päästä muodostamaan kokonaisia lauseita ja

pidempiä asiakokonaisuuksia tiedonalan kielellä.

Lyhyenä välitehtävänä, johdattajana seuraavaan aiheeseen tai käsitellyn aiheen kertauksena voidaan lukea vaikka 1-3 kappaletta yhdessä ääneen. Jos jotkut pysyvät hiljaa, niin he kuitenkin kuulevat muiden lukemisen ja väistämättä virittäytyvät ääneen lukemisen idealle.

OPPILAAT LUKEVAT ÄÄNEEN/LEVOTON LUOKKA

Levottomassa luokassa, jossa moni kaipaa huomiota eikä malttaisi olla aloillaan, yhdessä ääneen lukeminen voi tasata tilannetta. Päästetään paineita ja pulinaa ulos lukemalla sanoja tai tekstejä ääneen. Jos tilanne sallii, tyyli voi olla vapaa.

LAINATAAN KEINOJA KIELTENOPETUKSESTA

Reaaliaineisiin voidaan lainata ideoita kieltenopetuksesta. Reaaliaineissa voidaan soveltaa kieltenopetuksen menetelmiä silloin, kun halutaan juurruttaa esimerkiksi tiedonalan sanoja ja käsitteitä oppilaiden muistiin tai harjaannuttaa akateemisen kielen käyttöä.

ESIMERKKEJÄ:

❖ Sanelu

Lyhyt sanelu jostakin valitusta aiheesta, jossa on esimerkiksi useita vieraskielisiä tai muulla tavoin vaikeita käsitteitä. Opettaja voi lisätä vaikeusastetta esimerkiksi puhumalla lauseet hyvin nopeasti.

❖ Ääneen lukeminen

Luetaan yhdessä ääneen jokin teksti joko oppikirjasta tai sitten vaikka oppikirjan tekstiä akateemisempi ja haastavampi tiedonalan teksti.

❖ **Tekstin kopiointi**

Oppilaat kopioivat oppikirjan tasoa haastavamman tekstin vihkoihin.

❖ **Sanamato**

Opettaja valitsee oppikirjasta lauseen ja alkaa lukea lausetta sana sanalta. Lisätään aina yksi sana ja oppilaat toistavat sanamatoa aina sen pätkän, mihin on edetty. Lopulta sanotaan ääneen koko lause. Voidaan tehdä myös lauseen lopusta päin!

❖ **Sanapankki**

Kun uusi aihealue alkaa, oppilaat voivat aina uuden sanan tai käsitteen kuullessaan kirjoittaa sanan lapulle ja laittaa 'sanapankkiin' (esim. laatikko). Sana voi olla vaikea, uusi tai se voi olla teemalle tärkeä sana. Välillä oppitunnin aikana opettaja voi nostaa jonkun lapun sanapankista ja kysyä, mitä se tarkoittaa. Tai opettaja voi kehottaa muutamaa oppilasta nostamaan sanapankista sanan ja heidän tulee selittää, mitä se tarkoittaa.

❖ **Vertailu**

Vertaillaan sanoja ja käsitteitä eri kielten välillä. Esimerkiksi suomeksi kestävä kehitys, englanniksi sustainability, ruotsiksi hållbar utveckling. Mitä nämä eri kielten sanat kertovat käsitteestä, minkälaisia näkökulmia ne siihen avaavat?

❖ **Puretaan osiin**

Puretaan yhdyssanoja ja vierasperäisiä sanoja osiin: esim: fotosynteesi: foto-syn-teesi; vallankumous: vallan-kumous: ruokavalio: ruoka-valio; antibiootti: anti-bio-otti; jne

Näistä voi myös teemakohtaisesti tehdä pelin, jossa tulee yhdistää sanojen toisistaan erotetut osat yhteen.

TIEDONALAN TEKSTILAJIEN HARJOITTELU

Tiedonalan kieltä opetellessa oppilaiden tulisi oppia tunnistamaan kyseisen tiedonalan eri tekstilajeja ja niiden ominaispiirteitä. Tekstilajien tunteminen ja kyky tuottaa niitä ovat keskeisiä taitoja tiedonalan akateemisen kielen hallinnassa. Yhtä tärkeää on osata erottaa erilaiset tyyllilajit ja käyttää niitä tarkoituksenmukaisissa yhteyksissä. Näiden taitojen opettamiseen tarvitaan menetelmiä, jotka tekevät tekstilajit näkyviksi ja ohjaavat niiden tuottamiseen.

Minkälaiset tekstilajit opettamassasi tiedonalassa ovat keskeisiä? Miten niitä voi opettaa tuntemaan ja tuottamaan? Ovatko selitykset, kuvaukset, vertailut, ohjeet tai perustelut oman tiedonalasi oleellisia tekstilajeja? Tulevatko tekstilajit luontevasti tutuiksi tehtävien kautta? Miten koetehtävissä voisi hyödyntää erilaisten tekstilajien tuottamista - entä arvioida niiden tuottamisen taitoja?

READING TO LEARN

RTL-menetelmä on kehitetty juuri tähän tarkoitukseen ja sitä on sovellettu reaaliaineiden opetuksessa hyvin tuloksin. Menetelmä perustuu tiedonalan tekstilajien kanssa työskentelyyn: oppilaat eivät ainoastaan lue tekstejä, vaan myös keskustelevat niistä, analysoivat rakenteita ja tuottavat itse uutta tekstiä mallin avulla. RTL yhdistää lukemisen, kirjoittamisen ja kielen oppimisen siten, että oppilaat saavat vahvan tuen tekstien ymmärtämiseen ja tuottamiseen.

KESKEISET VAIHEET:

1. Havainnollistaminen: Opettaja esittelee käsiteltävän aiheen ja tekstin.
2. Tekstilajin analyysi: Tutkitaan yhdessä tekstin rakennetta ja avainsitteitä.

3. Mallintaminen ja ohjattu kirjoittaminen: Opettaja näyttää, miten tekstiä kirjoitetaan, ja tämän jälkeen oppilaat tuottavat omia tekstejä mallin pohjalta.
4. Yhteinen keskustelu: Oppilaat kertovat lukemastaan ja kirjoittamastaan toisilleen, mikä lisää aktiivisuutta ja ymmärrystä.

ESIMERKKI TEKSTIANALYYSITEHTÄVÄSTÄ TERVEYSTIEDOSSA

Vaihe 1: HAVAINNOLLISTAMINEN

Opettaja esittelee käsiteltävän tekstin. Tässä esimerkissä aihe on *Uni ja palautuminen*:

Uni on ihmisen hyvinvoinnin kannalta välttämätön fysiologinen toiminto. Riittävä ja laadukas uni edistää aivojen toimintaa, hormonitasapainoa ja immuunijärjestelmän tehokkuutta. Unen aikana elimistö palautuu päivän rasituksista, ja erityisesti syvä uni tukee kudosten korjaantumista. Unen puute heikentää keskittymiskykyä, lisää stressihormonien eritystä ja altistaa sairauksille. Aikuisten suositeltu unen määrä on 7–9 tuntia vuorokaudessa. Hyvän unen edellytyksiä ovat säännöllinen vuorokausirytm, rauhallinen nukkumisympäristö ja riittävä liikunta päivän aikana.

Vaihe 2: TEKSTILAJIN ANALYYSI

Opettajan johdolla käydään läpi tekstin laji, rakenne ja keskeiset käsitteet:

- **Tekstilaji:** Selittävä teksti (selittää ilmiön ja sen merkityksen)
- **Rakenne:**
 - Alku: määrittely (*Uni on ihmisen hyvinvoinnin kannalta välttämätön...*)

- Keskiosa: perustelut ja vaikutukset (*Riittävä uni edistää... Unen puute heikentää...*)
- Loppu: ohjeet ja suositukset (*Aikuisten suositeltu unen määrä...*)
- **Avainkäsitteet:** uni, palautuminen, hormonitasapaino, immuunijärjestelmä, syvä uni, vuorokausirytm

Kysymyksiä oppilaille:

- Mikä tekee tästä tekstistä selittävän?
- Missä kohdassa kerrotaan seurauksista?

Vaihe 3: MALLINTAMINEN JA OHJATTU KIRJOITTAMINEN

Opettaja antaa uuden aiheen, esimerkiksi *Ravinto ja jaksaminen* sekä esittelee siihen liittyvät avainkäsitteet.

Oppilaan tehtävä: Kirjoita aiheesta teksti aiemmin opitun mallin mukaisesti:

- Alku: määrittely
- Keskiosa: vaikutukset ja perustelut
- Loppu: ohjeet tai suositukset

Vaihe 4: YHTEINEN KESKUSTELU

Tekstit luetaan ääneen ja niiden rakenteesta ja käsitteistä keskustellaan.

- Toteutuiko rakenne?
- Käytettiinkö avainkäsitteitä?

ESIMERKKI TEKSTIANALYYSIPOHJAISESTA OPPITUNNISTA MAANTIEDOSSA

Aihe: Amazonin sademetsä

Vaihe 1: Kotitehtävä

Opettaja jakaa luokan viiteen ryhmään. Jokaiselle ryhmälle annetaan kotiläksyksi osa oppikirjan luvusta *Amazonin sademetsästä*.

Esim.:

- Ryhmä 1: Sijainti ja laajuus
- Ryhmä 2: Ilmasto ja sääolosuhteet
- Ryhmä 3: Kasvillisuus
- Ryhmä 4: Eläimistö
- Ryhmä 5: Ihmisen toiminta ja vaikutukset

Vaihe 2: Ryhmien esittely tunnilla

Seuraavalla oppitunnilla jokainen ryhmä kertoo omin sanoin, mitä heidän kappaleessaan kerrottiin.

Esim. Ryhmä 3 kuvailee Amazonin kasvillisuutta.

Vaihe 3: Keskeinen sisältö taululle

Jokainen ryhmä kirjoittaa taululle oman läksytekstinsä keskeisen sisällön, esimerkiksi 1–2 kuvailevaa lausetta.

Esimerkki:

- Amazonin sademetsä sijaitsee Etelä-Amerikassa ja kattaa laajan alueen.

- Ilmasto on kuuma ja kostea ympäri vuoden.
- Kasvillisuus on tiheää ja monimuotoista.

Vaihe 4: Tekstin rakenteen avaaminen

Opettaja avaa, mitkä tekstin rakenteelliset tekijät olivat:

- **Tekstilaji:** Kuvaileva teksti (kuvaa kohteen ominaisuuksia ja piirteitä)
- **Rakenne:**
Alku: kohteen esittely (*Amazonin sademetsä sijaitsee Etelä-Amerikassa...*) Keskiosa: yksityiskohtainen kuvaus (*Ilmasto on kuuma ja kostea... Kasvillisuus on tiheää...*)
Loppu: mahdollinen yhteenveto tai merkitys (*Sademetsä on yksi maailman monimuotoisimmista ekosysteemeistä.*)
- **Avainkäsitteet:** sademetsä, ilmasto, kasvillisuus, biodiversiteetti, ekosysteemi

Vaihe 5: Oppilaiden muistiinpanot

Oppilaat kirjoittavat jokaisen ryhmän lauseet vihkoon. Näin syntyy yhteinen tiivistelmä Amazonin sademetsästä.

Vaihe 6: Uusi kirjoitustehtävä

Opettaja antaa uuden aiheen, esim. *Sahara*. Läksyksi tulee kirjoittaa kuvaileva teksti annetusta aiheesta aiemmin opitun rakenteen mukaisesti:

Alku: kohteen esittely

Keskiosa: yksityiskohtainen kuvaus (ilmasto, maisema, erityispiirteet)

Loppu: yhteenveto tai merkitys

Tekstilajitehtävien hyödyt:

- Tukee kielitietoista opetusta ja oppilaiden osallistumista.
 - Kehittää lukustrategioita ja käsitteiden ymmärtämistä.
 - Sopii kaikille oppilaille, ei vain S2-ryhmille.
 - Nopeatahtinen työskentely auttaa keskittymään ja luo onnistumisen kokemuksia.

Menetelmä vastaa haasteeseen, jossa pelkkä yksinkertaistettu opetus ei riitä kehittämään kielitaitoa. Se tarjoaa rakenteen ja tuen, joiden avulla oppilaat oppivat lukemaan ja kirjoittamaan vaativampia tekstejä.

KIELITIETOINEN KYSELYTEKNIikka

Esimerkiksi läksyjä kuulustellessa tai tekstiä läpikäydessä opettaja voi hyödyntää kielitietoista kyselytekniikkaa. Siinä ei kysytä vain oikeita vastauksia, vaan tuetaan oppilasta löytämään tavat, jolla sisältö ilmaistaan tiedonalan kielellä, mieluiten kokonaisina lauseina ja oikeilla käsitteillä.

Keskeistä on ohjata oppilas vastaamaan sen lisäksi **mitä** tekstissä sanotaan myös, **miten** asia tekstissä sanotaan.

Opettaja voi myös kertoa suoraan kohdan, josta hänen tarkoittamansa asia löytyy. Ideana on, että opettaja kysyy asiaa samaa tarkoittaen, mutta toisin sanoin, kuin mitä tekstissä on. Oppilas etsii vastauksen tekstistä.

Esimerkki historiasta

Opettaja: Tekstissä sanotaan rivillä kolme, että Ranska otti haltuunsa alueita Saksasta. Miten se ilmaistaan tekstissä?

Oppilas: Tekstissä sanotaan, että *Ranska valloitti useita läänejä Saksan alueelta*.

Esimerkki biologiasta

Opettaja: Tekstissä kerrotaan rivillä kahdeksan, että kasvit tuottavat ravintoa itse. Miten se sanotaan tekstissä?

Oppilas: Tekstissä sanotaan, että *kasvit yhteyttävät ja valmistavat ravintonsa fotosynteesin avulla*.

Esimerkki fysiikasta

Opettaja: Tekstissä sanotaan rivillä viisi, että voima vaikuttaa kappaleeseen. Miten se ilmaistaan tekstissä?

Oppilas: Tekstissä sanotaan, että *voima muuttaa kappaleen liiketilaa tai muotoa*.

Esimerkki terveystiedosta

Opettaja: Tekstissä kerrotaan rivillä neljä, että uni on tärkeää palautumiselle. Miten se sanotaan tekstissä?

Oppilas: Tekstissä sanotaan, että *riittävä uni edistää kehon ja mielen palautumista sekä ylläpitää terveyttä*.

On tärkeää, että opettaja tukee oppilasta löytämään ja antamaan vastauksen. Ei siis siirrytä epäröivän oppilaan kohdalla nopeasti antamaan vastausvuoroa seuraavalle, vaan ohjataan oppilasta muodostamaan vastaus. Kannustetaan ja autetaan.

TIEDONALAN/ALOJEN AKATEEMINEN KIELI VALINNAISENA?

Miten opastaa akateemisesta tiedonalan kielestä kiinnostuneita oppilaita lukemaan enemmän? Ja nimenomaan harjaannuttamaan tiedonalan haastavampaa akateemista kieltä? Yksi mahdollisuus tukea tätä osaamista on tarjota valinnainen oppiaine, jossa oppilaat perehtyvät eri tieteenalojen teksteihin ja niiden kielellisiin piirteisiin.

Kurssin tavoitteena olisi kehittää oppilaiden kykyä lukea ja ymmärtää vaativampia tekstejä sekä tuottaa akateemista kieltä. Kurssi voisi sisältää:

- **Lukupiirejä**, joissa käsitellään opettajien valitsemia teoksia eri tieteenaloilta.
- **Tekstilajien analyysiä**, jotta oppilaat oppivat tunnistamaan eri tieteenalojen tekstien rakenteet ja ominaispiirteet.
- **Kirjoitustehtäviä**, joissa harjoitellaan akateemista sanastoa ja argumentointia.
- **Keskusteluja ja väittelyjä**, jotka tukevat kriittisen ajattelun ja kielenkäytön kehittämistä.

Hyödyt:

- Valmistaa oppilaita jatko-opintoihin ja työelämään.
- Kehittää kriittistä lukutaitoa ja kykyä arvioida tietoa eri näkökulmista.
- Antaa mahdollisuuden tutustua eri tieteenalojen ajattelutapoihin ja kieleen.

Monialainen kokonaisuus tarjoaisi rakenteen, jonka avulla oppilaat voivat syventää akateemista kielitaitoaan ja vahvistaa valmiuksiaan tulevaisuuden opiskelu- ja työympäristöissä. Kurssi soveltuisi oppilaille, joilla on valmiudet laajentaa akateemista kielitaitoaan.

TIEDONALAN KIELEN OSAAMISEN ARVIOINTI

Tiedonalan kielen osaaminen on tärkeää tuoda osaksi arviointia. Kun opettaja huomioi oppilaan kielellisen osaamisen sisällön hallinnan rinnalla, hän tekee tiedonalan kielen osaamisen tärkeyden näkyväksi. Opettaja antaa oppilaalle palautetta tämän taidoista sekä siitä, miten tiedonalan kieltä käytetään.

Kielitietoinen arviointi edistää yhdenvertaisuutta ja varmistaa, että myös monikielisillä ja eri taustoista tulevilla oppilailla on mahdollisuus näyttää osaamisensa sekä sisällön, että kielen näkökulmasta.

Arvioinnissa voidaan tarkastella kolmea osa-aluetta:

Tekstilajien tunnistaminen

- Ymmärtääkö oppilas, mikä tekstilaji on kyseessä (esim. selittävä, kuvaileva, perusteleva)?
- Löytääkö oppilas tekstin rakenteelliset osat (alku, keskiosa, loppu)?

Tekstilajien tuottaminen

- Pystyykö oppilas kirjoittamaan tai puhumaan tiedonalan kieltä käyttäen?
- Käyttääkö oppilas avainkäsitteitä oikein ja tarkoituksenmukaisesti?

Kielen tarkkuus ja tarkoituksenmukaisuus

- Onko teksti looginen ja ymmärrettävä?
- Käyttääkö oppilas tiedonalan tyypillisiä lauserakenteita ja sanastoa?

MITEN ARVIOIDA TIEDONALAN KIELEN OSAAMISTA?

Arviointi voidaan toteuttaa joustavasti osana normaalia opetusta:

- **Lyhyet kirjalliset tuotokset:** Esimerkiksi tunnin lopussa oppilas kirjoittaa 3–5 virkettä selittävää tekstiä käsitellystä aiheesta.
- **Suulliset tehtävät:** Ryhmäkeskustelu, jossa oppilas käyttää avainkäsitteitä ja selittää ilmiön omin sanoin.
- **Koetehtävät:** Tehtävä, jossa oppilas tuottaa tekstin tietystä tekstilajista (esim. *Selitä omin sanoin, mitä fotosynteesissä tapahtuu/ Kuvaile elämää keskiaikaisessa kaupungissa/ Perustele, miksi energiansäästö on tärkeää sekä yksilölle että yhteiskunnalle.*)

IDEOITA ARVIOINTIIN

- Anna palautetta sekä sisällöstä että kielestä: esimerkiksi “Hyvä, että käytit käsitteen fotosynteesi oikein ja selitit sen merkityksen”.
- Hyödynnä vertaisarviointia: oppilaat voivat yhdessä tarkistaa, löytyvätkö tekstistä rakenteen osat ja avainkäsitteet.
- Arviointi voi olla sanallista, ei aina tarvitse numeroarvosanaa.

LOPUKSI

Kielitietoinen opetus on enemmän kuin joukko menetelmiä ja tehtäviä. Se on pedagoginen asemaointi ja periaate nähdä tiedonala ja sen oppiminen kielen läpi. Opettaja tekee oppilailleen tiedonalan kielen näkyväksi, käyttää tiedonalan kieltä monipuolisesti ja selittää tiedonalan käsitteitä johdonmukaisesti. Näin tehden hän avaa oppilaille sekä reitin tiedonalan maailmaan että keinot siellä selviämiseen.

Kielitietoisen opetuksen kautta oppilaat saavat haltuunsa sekä tiedonalan kielen että kielelliset keinot tiedonalalle ominaisen tiedon käsittelemiseen ja tuottamiseen. Kun taito yhden tiedonalan kielellisen maailman kanssa kehittyy, se antaa tukea myös toisen tiedonalan kielitaidon kehittymiselle. Oppilaan kielellisten keinojen valikoima ja kielitaju laajenevat ja vahvistuvat.

Kielitietoiseen opetukseen liittyy myös ajatus siitä, että opetusta ei saa helpottaa tarpeettomasti. Opettajan tulee vaatia oppilailta tiedonalan kielen harjaannuttamista.

Kielitietoisen opetuksen merkitystä nuorille, kehittyville aivoille ei voi olla korostamatta liikaa. Kielitietoinen opetus edistää oppilaiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta, kun kielellisiä ajattelun ja toiminnan taitoja vahvistetaan systemaattisesti. Kielitietoinen opetus parantaa oppilaiden valmiuksia siirtyä jatko-opintoihin ja vahvistaa heidän kykyään toimia yhteiskunnassa.

Tämä opas on laadittu Opetushallituksen rahoittamassa valtakunnallisessa Tukea luku- ja kirjoitustaitoa edistäviin toimiin -hankkeessa Mäntsälän kunnassa. Oppaan tarkoituksena on tukea yläkoulun reaaliaineiden opettajia kielitietoisien opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Opas on syntynyt tiiviissä yhteistyössä hankekoordinaattori Tuija Palmusen kanssa. Kiitämme Myllymäki-Ehnroosin koulun opettajia Jenna Salmijärveä (matematiikka, kemia ja fysiikka) sekä Ida Routaa (terveystieto ja liikunta) siitä, että saimme seurata heidän opetustaan ja käydä yhdessä arvokkaita keskusteluja kielitietoisuudesta.

*Mäntsälässä 18.12.2025
Emmy Lampila-Fränti*